GEHEIME EN OPEN RESERVERING DOOR BANKEN

door H. H. M. Foppe

Wie het probleem van open en geheime reservering bij banken aan de orde stelt, zal zich, alvorens conclusies kunnen worden getrokken betreffende het vraagstuk, moeten realiseren in welke vormen de openlijke, stille en geheime reservering in het algemeen bij de verslaglegging een rol spelen en welk standpunt te dien aanzien moet worden ingenomen.

Het is daarbij van veel belang na te gaan of en in hoeverre de standpunten van het maatschappelijk verkeer en de certificerende accountants elkaar dekken, resp. of er van een van beide zijden, of wellicht van allebei nog wensen onvervuld blijven.

Als algemene regel kan men zeggen, dat stille en geheime reservering optreedt bij alle posten in de vermogensopstelling waarbij sprake is van

1. kennelijke of verborgen overwaarde ten aanzien van de boekwaarde resulterende in een lager actief;
2. kennelijke of verborgen overschatting van de verplichtingen en/of voorzieningen ten aanzien van de werkelijkheid, resulterende in een hoger passief.

Hierbij kan men dus ter zijde laten alle noodzakelijke of nagenoeg noodzakelijke correcties op het actief, zoals reserves op debiteuren of terzake van minder of incourante voorraden, waarbij dus het woord reservering ten onrechte wordt gebruikt, alle noodzakelijk geachte correcties op het vastgelegd actief, alle zo goed mogelijk geraamde bestemmingsreserves, zoals garantie- en procesverplichtingen en last not least alle openlijke reserveringen, zoals statutaire, bijzondere en agioreserves, bij welke laatste het aan geen twijfel onderhevig is, dat de reserves geheel onbeclaimd zijn. Dit onbeclaimd zijn moet dan eveneens inhouden: fiscaal onbeclaimd, tenzij elders in de balans voorziening is getroffen voor latente belastingplicht.

Hoe staan nu het maatschappelijk verkeer en de accountant, die de jaarrekening moet certificeren, in het algemeen tegenover reservering? Men mag allereerst zeggen, dat bij geheel openlijke reservevorming het probleem duidelijk ligt. Bij dergelijke voorzieningen zowel van vrij als bestemmingskarakter, kan er slechts een vraagstuk ontstaan ten aanzien van de wenselijke hoogte der reserve, waarbij de betrokkenen in alle vrijheid critiek kunnen uitoefenen. Dit kan zich bij voorbeeld voordoen bij steeds voortgaande dotaties aan de statutaire of (vrije) bijzondere reserves, welke bedrijfseconomisch niet noodzakelijk worden geacht en waartegen de winstgerechtigden, al dan niet gesteund door de statutaire voorschriften, in het geweer kunnen komen.

Het vraagstuk gaat pas in volle omvang zijn betekenis krijgen, zodra het bestuur der Vennootschap al dan niet met toestemming of met voorkennis van de aandeelhouders of andere winstgerechtigden, maatstaven gaat aanleggen ten aanzien van de waardering, die onderschatting van het actief of overschatting van het passief ten gevolge hebben.

Uitdrukkelijk moet hier gewezen worden op het feit, dat dergelijke maatregelen worden getroffen *al dan niet* met voorkennis of toestemming van de betrokkenen.

Men kan nu de vraag stellen of deze handelwijze juist moet worden

geacht. Moet er geen sprake zijn van een zo veel mogelijk benaderd juist beeld van het vermogen? [1])

Het is duidelijk, dat men hier te lande vrij algemeen tot de erkenning is gekomen, dat het vormen van stille en/of geheime reserves behoort tot het goede koopmansgebruik. Het „juiste" beeld is reeds in een aantal z.g. geclausuleerde verklaringen vervangen door een „betrouwbaar" beeld.

Men certificeert dus als het ware het feit, dat het werkelijke vermogen niet geringer is dan het zichtbare.

Hoewel sommigen met een zwaar hart, hebben de accountants begrepen, dat men tegen deze stroom niet kon oproeien. Het doteren aan, resp. het bestaan van de geheime en/of stille reserves is vrijwel allerwege door vakgenoten geaccepteerd, hetgeen mede blijkt uit het zonder voorbehoud goedkeuren van jaarrekeningen, waaruit het bestaan of vormen van dergelijke reserves duidelijk blijkt. Enige voorbeelden zijn hier: het opvoeren van Gebouwen, Machines en Installaties op ƒ 1,—, zodat de nieuwe aankopen telkenjare ten laste van de Resultatenrekening worden geboekt, of wel het doteren van het bij emissie behaalde agio aan de reserve „onder crediteuren".

Het is hier wellicht niet overbodig op te merken, dat er verschil bestaat tussen „stille" en „geheime" reserves. Wanneer een kantoorgebouw tot ƒ 1,— is afgeschreven, kan men zeggen, dat er een „stille" reserve bestaat. Een ieder kan inzien, dat er een reserve in dit actief schuilt. De omvang van de reserve is niet bekend, maar het bestaan ervan niet geheim.

Staat het bedoelde pand echter op de balans voor ƒ 100.000,— bij een publieke verkoopwaarde van ƒ 250.000,— dan is de reserve voor het merendeel dergenen, die van de balans kennisnemen zonder insider te zijn, geheim. Voor de groep der insiders is het een stille reserve.

Neemt men als accountant dus in het algemeen genoegen met het *vormen* van stille reserves, t.a.v. één belangrijk punt bestaat er zelfs volstrekte communis opinio: de accountant dient zich te verzetten tegen het onzichtbaar *putten* uit de vroeger gevormde stille reserves, wanneer het gevolg is, dat er een gunstiger rentabiliteit wordt getoond, dan in wezen is bereikt. Het is voor een ieder duidelijk, dat in dit geval het stadium van het maken van misbruik is bereikt, wanneer de bedoelde jaarrekening wordt gebruikt voor het aantrekken van nieuw risicodragend kapitaal of bankcrediet en zelfs indien via de beoordeling van de financiële pers of na eigen kennisneming de betrokken waarden voor belegging worden gekocht [2]).

Ten aanzien van het probleem der stille reservering verdient het voorts aanbeveling er op te wijzen, dat soms zeer geleidelijk stille reserves ont-

---

[1]) Interessant is de situatie in Engeland waar de Company's Act van 1948, die als algemene regel heeft, dat de Capital of Revenue Reserves en Provisions uit de jaarrekening moeten blijken, uitdrukkelijke uitzonderingen maakt voor de „banks, discount and assurance companies" (Section 149 en Eighth Schedule Part I, Sections 4 en 6 en Part III), onder voorwaarde nochtans, dat: „where in its balance sheet capital reserves, revenue reserves or provisions are not stated separately, any heading stating an amount arrived at after taking into account such a reserve or provision shall be framed or marked as to indicate that fact and its profit and loss account shall indicate by appropriate words the manner in which the amount stated for the company's profit or loss has been arrived at".

[2]) Het standpunt ten opzichte van het putten uit stille reserves is vooral gesteund door de zeer geruchtmakende Royal Mail Steam Packet Company Case. Zie de Paula in zijn Principles of Auditing (blz. 234).

staan zonder dat men zich van deze vorming duidelijk bewust is. Zo zal een fabriek, die het in grote machines vastgelegd actief in een periode van 7 tot 10 jaren afschrijft in de loop van of na die periode kunnen bemerken, dat het totale actief t.o.v. de vervangingswaarde en zelfs t.o.v. de publieke veilingswaarde belangrijk meer waard is, dan de boekwaarde. Hier kunnen factoren als langere technische levensduur of belangrijke verhoging van het prijsniveau een rol spelen.

Na deze uiteraard oppervlakkige opmerkingen betreffende de reservering, zowel open als geheim, zal men moeten nagaan of het vraagstuk van deze voorzieningen bij banken hetzelfde ofwel anders ligt dan bij andere ondernemingen.

Een ieder, die met de maatschappelijke functie der algemene banken bekend is, weet dat een zeer belangrijke activiteit wordt gevormd door de credietverlening. Deze activiteit is van primaire betekenis, maar brengt ook risico's met zich mee, die zich vooral manifesteren in tijden van teruglopende algemene conjunctuur of bij incidentele dalingen van grondstoffenprijzen. Geen andere soort huishoudingen dient zich ter richtige uitvoering van haar functie zó intensief te interesseren in andere bedrijven. Geen vakkundig credietbeleid, geen uitnemende credietorganisatie, geen credietbewaking door specialisten kunnen echter volkomen waarborg zijn tegen incidentele of conjunctuurmatige verliezen.

De latente mogelijkheden tot het lijden van verliezen zijn hier van meer importantie, dan de reeds gebleken risico's en de algemene banken zijn zich hiervan terdege bewust. Een vertrouwenscrisis wensen zij à tout prix te vermijden, hoewel men weet dat èn door het centrale toezicht èn door de solidariteit der branchegenoten betere waarborgen zijn geschapen dan in het verleden wel het geval is geweest. En daarom worden er zeer consequent stille reserves opgebouwd als stootkussen tegen mogelijke verrassingen en ter algemene versteviging der financiële structuur. De vraag of de banken bij de politiek der stille reservering aspecten vertonen, die een bijzondere beschouwingswijze rechtvaardigen hoop ik hiermede bevestigend te hebben beantwoord.

Thans zullen wij dienen na te gaan hoe deze stille reservering in de practijk tot stand komt en of voor deze reservering normen bestaan, die bij voorkeur niet dienen te worden overschreden.

Aan de hand der gepubliceerde bankbalansen zien wij, dat reservering o.m. geschiedt door onderwaardering van vast actief, van bankgebouwen dus. Activering van meubilair, kantoorinstallaties en dergelijke vindt vrijwel in het geheel niet plaats [3]). Deze wijze van reservering is echter niet de voornaamste. De belangrijkste stille en/of geheime reservering is die welke geschiedt door vorming van reserves „onder Crediteuren". Men zal zich afvragen, waarom onder crediteuren en niet in mindering van debiteuren. Het antwoord hierop is voor de hand liggend. Het in aftrek brengen van debiteuren verkleint de totaaltelling der balans en juist deze balanstelling is een geliefkoosde vergelijkingsbasis om de betekenis te meten. De reservering onder crediteuren geeft een hogere totaaltelling, zodat deze wijze gewoonlijk wordt gekozen.

Op welke wijze manifesteert zich nu de onderwaardering van het vastgelegd actief? Dit geschiedt op drie wijzen:

---

[3]) Montgomery (vide Auditing blz. 397) geeft het standpunt van de accountants in de Verenigde Staten weer als hij schrijft:

„From an accounting standpoint there appears to be no justification for flagrant undervaluation of net assets in any circumstances. Nevertheless the practice has occa-

1. door conservatieve waardering der gebouwen, waarop zeer belangrijke afschrijvingen hebben plaats gevonden. Dit is het systeem van het merendeel der financiële instellingen.
2. door waardering van alle Gebouwen op ƒ 1,—. De lopende bouwverplichtingen worden zelfs geheel gereserveerd (systeem der Rotterdamsche Bank).
3. door waardering van alle gebouwen op een conservatief bepaalde verkoopwaarde. Het verschil met de vroeger ontstane conservatief bepaalde boekwaarde als onder 1. is gedoteerd aan een speciale reserve. (systeem der Hollandsche Bank-Unie).

De waarderingswijze sub 2. demonstreert in vergelijking met 1. een grote reserveringspotentie. Zij duidt aan, dat van het kapitaal en de openlijke reserves geen bedragen in mindering behoeven te worden gebracht voor de financiering van Gebouwen etc. Het inzicht in de Kapitaal- en reservepositie wordt er echter door bemoeilijkt.

De waarderingswijze sub 3. geeft een juister inzicht in de kapitaal- en reservepositie der bank dan bij 1. en 2.

De hierboven reeds aangegeven wijze van reserveren onder crediteuren is zoals hierboven reeds opgemerkt, voor ons probleem van veel meer belang.

Zij treedt bij de verslaglegging der algemene banken op verschillende wijzen aan de dag.

1. Bij de winstverdeling of daaraan voorafgaande maar afzonderlijk op de Resultatenrekening genoemd, worden specifieke bedragen ter alimentatie van de „onder crediteuren" opgenomen Risico-Reserve vermeld. Hier vindt dus zichtbare reservering plaats maar de mutaties in bedoelde reserve zijn voortaan aan het oog onttrokken. De reservering is openlijk, de reserve zelve is geheim.
2. Bij de winstverdeling wordt uitgegaan van een saldo „na dotatie aan de reserve voor Risico's" onder crediteuren. Het *feit* der reservering is openlijk, de hoegrootheid en de latere mutaties zijn geheim. Men deelt publiekelijk mede, dat men de winst heeft „afgeroomd" voor het bekende doel.
3. Uit opeenvolgende verslagen wordt men niets gewaar van dergelijke reservering totdat gewag wordt gemaakt van het reeds bestaan ener reserve. Men heeft in vroegere jaren gehandeld als sub 2. zonder dit mede te delen. Ook hier derhalve afroming van het resultaat.

Men mag wel aannemen, dat accountants, die overigens bij de verslaglegging der algemene banken in Nederland nog een beperkte rol spelen, tegen deze handelwijzen, althans die onder 1. en 2. geen overwegende bezwaren hebben.

Op de bedoelde reserveringsmethode, die bijna altijd meer of minder

---

sionally been supported". (Hetzelfde geldt uiteraard voor overstatement van de verplichtingen of opvoering van fictieve verplichtingen). „The principal argument used in support of secret reserves is that stockholders are notoriously insistent upon dividend ... on the other hand if profits of good years are distributed in their entirety, there is bitter criticism when the inevitable poor year arrives and the dividend must be passed. There is little merit to the argument in favour of secret reserves when contrasted with the advantages of presenting fairly asset and liability amounts in accordance with accepted accounting principles.

direct in relatie werd gebracht met de risico's van het bedrijf, bij welke risico's die der credietverlening wel een doorslaande rol spelen, werd een bijzonder licht geworpen door het laatst gepubliceerde jaarverslag der Rotterdamsche Bank N.V. Deze instelling deelt mede, dat een bedrag van niet minder dan ƒ 20.000.000,— is overgeboekt van de reserve onder crediteuren, die jarenlang consequent was opgebouwd, naar de openlijke reserve. De bankdirectie deelt mede, dat men het gewenst heeft gevonden de zichtbare vermogenspositie te versterken, zonder tot vergroting van het aandelenkapitaal over te gaan en dat bovendien de resterende reserve onder crediteuren voldoende was te achten voor de thans nog onvoorziene risico's. Men deelt dit mede, ondanks de in de laatste jaren zeer sterk gestegen omvang der credietverlening, blijkende uit de vergrote saldi per de ultimo van het boekjaar.

Ongeacht de bedoeling, die de bank bij deze manipulatie heeft gehad — niet onwaarschijnlijk is hier de wens naar voren gekomen om een groter vermogen te kunnen tonen, nu in Nederland door de belangrijke devaluatie het stamvermogen, in vreemde valuta gemeten, voor het buitenland naar verhouding sterk is gedaald — mag men dus vaststellen, dat huidige overwegingen prevaleren boven de tot heden verkozen onzichtbare versterking en dat het doel, dat men vroeger hiermede vooral had door de resterende reserves, voldoende wordt gediend.

Andere instellingen waren de bank reeds voorgegaan in overigens geringere overboekingen van de interne naar de openlijke reserves.

Wat in het geval der Rotterdamsche Bank vooral klemt is de grote omvang waarin reservering heeft plaatsgevonden. Hebben hier in het verleden behalve de gemotiveerde versterking, n.l. die ter opvanging van risico's niet evenzeer belangrijke onttrekkingen plaats gevonden uit de sfeer van winstgerechtigden?

Dit probleem mag ons beroep niet onberoerd laten. Hoewel de banken uiteindelijk hier over de hoogte der reservering moeten beslissen, zal de accountant, die geroepen is om de jaarrekening te certificeren, de overtuiging moeten hebben, dat geen verschuivingen plaats vinden, die kennelijk ten koste gaan van de kapitaalverschaffers en andere winstgerechtigden. Zelfs wanneer men het er over eens kan zijn, dat voor banken andere maatstaven gelden dan voor de overige bedrijven, het „ne quid nimis" geldt bepaaldelijk ook voor hen.